

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Інститут туризму

Кафедра туризму і рекреації

О.І. Дутчак

НОВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

до організації самостійної роботи
та практичних (семінарських) занять
з дидактичним забезпеченням
дисципліни

Методологія та організація наукових досліджень

для студентів спеціальності 8.14010301 «Туризмознавство»

Івано-Франківськ
2013

УДК 659.1:338.48
ББК 65.49
Д 84

Рекомендовано до видання Вченою радою Інституту туризму
(протокол № 6 від 21 червня 2013 р.)

Рецензенти: доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри туризмознавства і краєзнавства, директор Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника В.С. Великочий;

доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри туризму і рекреації Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника І.Ф. Калущий.

Навчально-методичний посібник до організації самостійної роботи та практичних (семінарських) занять з дидактичним забезпеченням дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень" для студентів спеціальності 8.14010301 «Туризмознавство» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; / [укладач: Дутчак О.І.]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 52 с.

УДК 659.1:338.48
© Дутчак О.І
© ПНУ ім. Василя Стефаника, 2013.

ЗМІСТ

1. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни (компетенції), її місце у навчальному процесі	4
2. Інформаційне наповнення дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень"	6
3. Підготовка до практичних (семінарських) занять.....	10
4. Самостійна робота студентів.....	13
5. Завдання для індивідуальної роботи	17
6. Система поточного і підсумкового контролю знань.....	18
7. Програмові вимоги.....	24
8. Рекомендована література.....	27
9. Глосарій.....	32

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ (КОМПЕТЕНЦІЇ), ЇЇ МІСЦЕ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» призначено для студентів напряму підготовки 140103 «Туризм» за спеціальністю 8.14010301 «Туризмознавство» та укладено з урахуванням сучасних вимог до професійних компетенцій освітньо-кваліфікаційної характеристики магістрів з туризму.

Метою вивчення дисципліни є опанування теоретичними, професійними знаннями та практичними навичками щодо методології та організації наукових досліджень, формування наукового світогляду та наукової творчості.

Предметом вивчення дисципліни є методологія і процес наукового дослідження, категорії, принципи, процедури наукового пошуку.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є:

- узагальнення структурного розуміння методології наукового дослідження, її різновидів;
- узагальнення на високому академічному рівні вже набутих знань про особливості функціонування та розвитку науки як суспільного феномену;
- формування у майбутніх фахівців умінь та навичок виконання аналітичних досліджень;
- набуття знань щодо інформаційного забезпечення наукового процесу;
- набуття студентами професійних компетенцій, необхідних для написання наукових робіт;
- формування умінь практичного застосування методів наукового дослідження.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- сутність, предмет, об'єкт та науки;
- структуру та логіку процесу наукового дослідження;
- класифікацію наукових знань;
- організаційну структуру науки в Україні;

- особливості організації підготовки наукових кадрів та здійснення НДРС у Вищій школі
- організаційні аспекти наукової діяльності;
- методологію та методику наукових досліджень;
- інформаційну базу наукових досліджень;
- теорію та практику конкретних соціально-економічних досліджень;
- особливості організації роботи в науковому колективі;
- основи гігієни розумової праці;
- етику наукових досліджень та базові засади моральної відповідальності вченого;
- порядок проведення наукового дослідження;
- проблеми впровадження наукових досліджень;
- кваліфікаційні вимоги до магістерських робіт.

вміти :

- визначати предмет та об'єкт дослідження;
- здійснювати розробку структури наукової роботи;
- формувати методичний та методологічний розділи програми наукового дослідження;
- здійснювати наукову евристику та інтерпретувати наукову інформацію;
- володіти сучасними комп'ютерними технологіями пошуку інформації;
- здійснювати збір, обробку, аналіз, систематизацію наукової інформації;
- використовувати на практиці сучасні технічні засоби та новітні наукові розробки для реалізації дослідницької практики при підготовці магістерських робіт;
- використовувати методи наукових досліджень адекватно до поставлених дослідницьких завдань;
- оформлювати та презентувати текстовий та графічний матеріал.

Після вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» студенти отримують спеціальні знання та вміння щодо організації науково-дослідного процесу, проведення та систематизації результатів наукових досліджень, їх теоретично-методологічних викладень та узагальнень.

**ІНФОРМАЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
"МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ"**

Модуль 1. Теоретико-методологічні проблеми курсу

Тема 1. Наука як особлива форма пізнання, сфера культури та соціальний інститут

Наука як форма пізнання світу. Сутність науки. Предмет, завдання і функції науки. Особливості об'єкта, суб'єкта наукових досліджень. Наукознавство та його розвиток. Структура і класифікація наук. Взаємодія наук як чинник їх розвитку. Методологічна єдність і багатоманітність сучасної науки. Міграція методів, засобів і концептуальних схем з однієї галузі знання в іншу. Методологічне значення діалектики єдності та багатоманітності наук.

Організація науки і підготовка наукових кадрів: міжнародний та вітчизняний досвід. Етичні норми науки. Цінності науки: універсалізм, спільність володіння, безкорисливість, скептицизм.

Тема 2. Основні поняття і категорії наукової методології

Структура методології наукового дослідження, її основні різновиди. Поняття процесу наукового дослідження, його рівні, структура, класифікація та основні принципи здійснення. Обґрунтування проблеми наукового дослідження. Об'єкт і предмет наукового дослідження.

Наукова ідея як спроба нетрадиційного пояснення явищ. Основні форми наукового пізнання (факт, гіпотеза, закон, концепція, теорія). Поняття про наукові факти та їх роль у науковому дослідженні. Формування та обґрунтування наукових гіпотез. Види гіпотез. Наукові закони. Концепція як спосіб розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї теорії. Поняття наукової теорії, її сутність та структура. Наукова теорія як найвищий рівень синтезу знання.

Структурні елементи науки: поняття, категорії, принципи, постулати, правила, парадигми. Докази як процес встановлення істинності твердження. Спростування як засіб розвитку наукового пізнання. Структура наукового доказу та

спростування. Класифікаційна проблема в сучасній науці. Принципи класифікацій.

Тема 3. Основні концепції філософської методології науки

Позитивізм XIX ст. Вчення про науку у філософії О. Конта. Еволюціонізм Г. Спенсера. Індуктивізм (Д. Мілль, І. Девонс). Концепція філософії науки Е. Маха. Проблеми філософії науки в неокантіанстві Марбурзької (Коген, Наторп, Кассіерер) та Баденської (Віндельбанд, Ріккерт) шкіл. Марксизм. Філософська концепція науки у працях К. Маркса і Ф. Енгельса. Категоріальні засади наукового мислення. Соціально-практичні засади науки. Неопозитивістські концепції методології науки (Б. Рассел, М. Шлік, Л. Вітгенштейн, Р. Карнап, Ф. Франк). Концепція розвитку наукового знання К. Поппера. Теорія наукових революцій Г. Куна. Методологічні ідеї філософії структуралізму, феноменології та герменевтики.

Традиційна метафізична методологія і притаманні їй критерії науковості. Еволюція метафізичної методології. Вимоги метафізики до здобуття, верифікації і оформлення знань. Формальна логіка. Діалектика як вчення про розвиток і спосіб філософствування. Зміст та різновиди діалектики. Категорії та закони діалектики. Філософські суперечки навколо законів діалектики та її принципів.

Модуль 2. Практичні засади організації наукових досліджень

Тема 4. Методи наукових досліджень та їх характеристика

Поняття та базові характеристики методів наукових досліджень. Типологія методів наукового пізнання: спеціальні та загальнонаукові. Класифікація та характеристика загальнонаукових методів. Основні групи загальних методів. Емпіричні методи: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Методи, які використовуються як на емпіричному рівні, так і на теоретичному: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція моделювання та ін. Методи теоретичного рівня наукового пізнання: аксіоматичний гіпотетико-дедуктивний, від абстрактного до конкретного.

Системний аналіз як загальнонауковий метод дослідження. Основні поняття синергетики.

Наукове прогнозування як метод дослідження: зміст, основні види та технологія здійснення. Сутність та типологія прогнозів та методів прогнозування. Об'єкт, предмет, функції економічного прогнозування. Етапи і технологія прогнозування. Планування як функція прогнозування. Сутність та види планування. Принципи, завдання і послідовність планування. Особливості практичного застосування методів планування.

Тема 5. Інформаційна база наукового дослідження

Поняття «наукова інформація» та її функції. Загальні підходи та принципи формування інформаційного забезпечення наукового дослідження. Роль інформації в наукових дослідженнях. Зв'язок дослідницької та інформаційної діяльності. Класифікація наукових досліджень. Літературні джерела, матеріали практики, результати наукових досліджень, нормативні документи. Первинна і вторинна наукова інформація. Сигнальна, релевантна (виправдана), бібліографічна і нова (основна) інформація. Форми сигнальної інформації: реферат, анотація, тези, резюме. Рецензія як вид науково-критичної статті. Принципи збирання інформаційного матеріалу: цілеспрямованість, структурованість, вибірковість. Інформаційні ресурси та технології в науковому дослідженні. Математичні методи в науковому дослідженні: види та їх характеристика.

Тема 6. Організація наукового дослідження

Сутність та основні етапи організації наукового дослідження. Наукова проблема, її постановка та формулювання. Конкретизація проблеми дослідження. Наукова проблема і гіпотеза. Особливості емпіричного і теоретичного етапів дослідження. Об'єкт і предмет дослідження. Мета дослідницької діяльності. Вибір засобів і методів. Виклад та обґрунтування наукових результатів. Види наукових досліджень у вищому навчальному закладі (реферат, курсова, дипломна роботи, дисертація на здобуття наукового ступеня). Вимоги до оформлення наукової роботи.

Тема 7. Організація досліджень на рівні магістерської наукової роботи

Поняття кваліфікаційної наукової роботи, особливості її структури, змісту, вимог відповідно до рівня наукового дослідження. Обґрунтування теми магістерської наукової роботи, порядок її затвердження. План магістерської дипломної роботи, основні вимоги, структура, порядок затвердження. Наукове керівництво магістерською науковою роботою. Вимоги щодо оформлення магістерської дипломної роботи. Процедури рецензування і підготовки до захисту магістерських дипломних робіт. Публічний захист дипломної роботи: зміст процедури і порядок здійснення. Правові аспекти організації наукового дослідження.

ПІДГОТОВКА ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Практичне (семінарське) заняття – форма навчального заняття, спрямована на закріплення студентами теоретичних знань, отриманих на лекціях та під час самостійної підготовки, на формування умінь та навичок виконання певних видів роботи.

Практичні (семінарські) заняття проводять за кожною темою курсу. На них заслуховують доповіді, організовують обговорення питань з тем, визначених робочою навчальною програмою, виконують відповідні практичні завдання. Під час проведення занять у студентів формуються логічна система теоретичних положень дисципліни, вміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання індивідуальних та групових завдань.

Підсумкові оцінки за кожне заняття вносять у відповідний журнал. Оцінки, отримані студентом під час практичних (семінарських) занять враховують при проведенні модульного контролю з дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень".

Проведення семінарських занять базується на попередньо підготовленому матеріалі – доповідь студента у вигляді реферату на задану тематику(питання), оформленого наступним чином:

1. Титульний аркуш.
2. Основний текст.
3. Список використаних інформаційних джерел.

Мова написання – українська.

Комп'ютерний набір: шрифт 14, інтервал 1,5.

Доповідь необхідно зброшурувати.

Загальний обсяг доповіді становить – 7-10 сторінок.

Питання для підготовки доповідей наведені нижче.

**ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ)
ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ "МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ"**

Тема 1.

Історія становлення та розвитку науки

План

1. Знання Стародавнього світу. Епоха Античності.
2. Розвиток знань в Середньовіччі.
3. Революція наукового світогляду епохи Відродження.
4. Розвиток науки за Нового часу.
5. Сучасні тенденції розвитку науки.

Тема 2

Основи методології науково-дослідної діяльності

План

1. Поняття методології та методики наукових досліджень.
2. Методологія теоретичних досліджень.
3. Основи методології досліджень емпіричного рівня.
4. Пізнавальні прийоми і форми наукових досліджень.

Тема 3.

Основні методи наукових досліджень та їх характеристика

План

1. Поняття наукового методу та його основні риси.
2. Система методів дослідження.
3. Загальнонаукові методи.
4. Конкретно-наукові та спеціальні методи.
5. Методи економічного дослідження.

Тема № 4.

**Вибір, етапи та економічна ефективність наукового
дослідження**

План

1. Вибір напрямку наукового дослідження.
2. Основні етапи проведення наукових досліджень.
3. Економічна ефективність наукового дослідження.

Тема № 5.

Теорія і практика конкретних соціально-економічних досліджень

План

1. Поняття, види та етапи конкретно-економічного дослідження.
2. Поняття, функції та структура програми соціально-економічного дослідження.
3. Методологічний та методичний розділи програми дослідження.

Тема № 6.

Інформаційне забезпечення наукової роботи

План

1. Суть і види науково-технічної інформації.
2. Аналіз та інтерпретація інформації.
3. Організація роботи з науковою літературою.
4. Форми обміну науковою інформацією.

Тема № 7 (4 год).

Методика підготовки і оформлення кваліфікаційних (магістерських) робіт

План

1. Основні етапи підготовки кваліфікаційних робіт.
2. Структура та технічне оформлення робіт.
3. Магістерська робота: поняття та її підготовка.
4. Підготовка до захисту та захист роботи.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є важливим елементом засвоєння матеріалу дисципліни. Це невід'ємна частина навчальної роботи студента з вивчення дисципліни, передбачена навчальним планом відповідного напрямку підготовки чи спеціальності.

Основними видами самостійної роботи є:

- закріплення матеріалу, отриманого на лекціях;
- самостійна контрольна перевірка кожним студентом якості особистих знань із запитаннями для самоконтролю;
- опрацювання і вивчення додаткової інформації з літератури, рекомендованої для вивчення;
- підготовка до практичних (семінарських) занять.

Специфіка навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» передбачає здійснення у контексті самостійної роботи науково-евристичних завдань – пошуку наукової інформації, опрацювання широкого кола джерельних матеріалів за темою кваліфікаційної роботи на освітньо-кваліфікаційному рівні «Магістр». Виконання такого виду самостійної роботи обумовлює потребу високоусвідомленої відповідальності студента, ґрунтовності, ретельності, скрупульозності та систематичності у її виконанні.

У ході самостійної роботи студент:

- засвоює теоретичний матеріал з дисципліни (лекційного курсу, окремих тем, положень і т.п.);
- закріплює знання теоретичного матеріалу, використовуючи необхідний інструментарій практичним шляхом (виконання контрольних робіт, завдань для самоперевірки);
- застосовує отримані знання і практичні навички для аналізу ситуації і вироблення правильного рішення (підготовка до групової дискусії, розробка проектів, вирішення ситуативних завдань);
- застосовує отримані знання і уміння для формування власної позиції, теорії, моделі (написання курсової, кваліфікаційної роботи, наукової доповіді, статті, науково-дослідної роботи).

Самостійну роботу студентів умовно можна поділити на **базову** та **додаткову**. Базова самостійна робота забезпечує підготовку студента до поточних аудиторних занять і контрольних заходів. Результати цієї підготовки виявляються в активності

студента на заняттях та виконанні контрольних робіт, тестових завдань, доповідей та інших форм контролю.

Базова самостійна робота з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» включає такі види робіт:

- робота з лекційним матеріалом, що передбачає опрацювання конспекту лекцій і навчальної літератури;
- пошук (підбір) і огляд літератури, електронних джерел інформації з індивідуальних завдань з курсу;
- вивчення матеріалу винесеного на самостійне опрацювання;
- підготовка до практичних занять;
- систематика вивченого матеріалу перед написанням контрольних робіт, підсумкового модульного контролю.

Додаткова самостійна робота спрямована на поглиблене вивчення і закріплення знань студента, розвиток аналітичних навичок з проблематики дисципліни, що вивчається. Вона включає такі види робіт:

- дослідницька робота, участь у наукових студентських конференціях, семінарах, олімпіадах;
- аналіз наукових публікацій з наперед визначеної викладачем теми;
- аналіз статистичних і фактичних матеріалів за заданою темою;
- написання реферату;
- розробка оригінальних мультимедійних презентацій;
- оформлення карт, таблиць і схем.

Контроль за виконанням самостійної роботи проводиться у наступних формах:

- екзамен (залік);
- тестування;
- колоквиум;
- контрольні роботи (змістові модулі);
- письмові та усні опитування студентів;
- перевірка індивідуальних завдань;
- захист рефератів, проведення круглих столів.

Питання для самостійної роботи з дисципліни
"Методологія та організація наукових досліджень"

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Бібліографічний довідник (навчально-методична література, монографії, статті, електронні ресурси).	2
2.	Словник термінів з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень».	2
3.	Історія становлення і розвитку науки (з найдавніших часів до XIV ст.)	2
4.	Історія становлення і розвитку науки (XIV – поч. XXI ст.)	2
5.	Етика наукової діяльності.	2
6.	Організація підготовки наукових кадрів	2
7.	Проблеми проявів суб'єктивізму в наукових дослідженнях, шляхи їх усунення.	2
8.	НДРС у вищій школі	2
9.	Проблема предметно-об'єктної сфери наукових досліджень	2
10.	Конфлікт у науковому колективі: причини виникнення, шляхи усунення.	2
10	Разом	20

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Бібліографічний довідник (навчально-методична література, монографії, статті, електронні ресурси)	6
2	Словник термінів з дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень»	4
3	Історія становлення і розвитку науки (з найдавніших часів до XIV ст.)	4
4	Історія становлення і розвитку науки (XIV – поч. XXI ст.)	4
5.	Етика наукової діяльності	4
6.	Організація підготовки наукових кадрів	4
7	Проблеми проявів суб'єктивізму в наукових дослідженнях, шляхи їх усунення.	4
8	НДРС у вищій школі	4
9	Проблема предметно-об'єктної сфери наукових досліджень	4
10	Конфлікт у науковому колективі: причини виникнення, шляхи усунення.	4
	Разом	42

Завдання для індивідуальної роботи

Формою виконання індивідуальної роботи є виконання письмової роботи, обсягом 5-10 сторінок друкованого тексту.

Завдання являє собою аналіз джерел та літератури, використаної при написанні магістерської роботи, а також виклад основних положень змісту роботи, наукової гіпотези, актуальності та наукової новизни.

Структура індивідуальної роботи:

- інформація про кваліфікаційну роботу: назва, мета та завдання, план роботи, короткі висновки;
- перелік використаної літератури;
- опис процесу пошуку інформації;
- критерії відбору літератури;
- структура відібраних джерел та методи їх аналізу;
- характер використання основних джерел;
- самооцінка та самоаналіз якості відпрацювання джерельної бази магістерської роботи;
- схематичний план емпіричного (праксеологічного) розділу магістерської роботи, основні припущення, первинні результати;
- список використаних джерел;

Виконання оформлення роботи проводити відповідно до вимог щодо оформлення магістерської роботи (посилання, план, відповідне оформлення титулки та списку використаних джерел).

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань, навичок студентів враховує всі види занять, які передбачені програмою навчальної дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень".

Перевірка і оцінювання знань студентів проводиться в таких формах:

- оцінювання роботи студента на практичних (семінарських) заняттях;
- проведення проміжного контролю (опитування або письмові завдання);
- проведення модульного контролю(письмове завдання);
- проведення підсумкового контролю: складання заліку.

Засоби контролю і структура залікового кредиту з дисципліни подані нижче.

Засоби контролю і структура залікового кредиту

Види й засоби контролю (тестування, контрольні роботи, індивідуальні завдання тощо)	Розподіл балів, %
Модуль 1. Поточний контроль зі змістових модулів	
Змістовий модуль 1.	
Робота на практичних (семінарських) заняттях	5
Письмове завдання модульного контролю	10
Змістовий модуль 2.	
Робота на практичних (семінарських) заняттях	5
Письмове завдання модульного контролю	10
Практична робота	20
Підсумковий контроль з Модуля 1	50
залік	50
Всього за модулем	100

Загальна оцінка за змістові модулі складається з поточних оцінок, які студент отримує під час практичних (семінарських) занять, виконання завдань для самостійної роботи, виконання індивідуальної роботи, письмових завдань проміжного та підсумкового контролю.

Загальна (модульна) оцінка з дисципліни визначається як сума оцінок за змістові модулі й оцінки за результатами заліку.

Порядок поточного оцінювання знань студентів

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних (семінарських) занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність і результативність роботи студента з вивчення програмного матеріалу дисципліни;
- підготовка до практичних занять;
- виконання самостійної та індивідуальної роботи

Контроль систематичного виконання самостійної роботи й активності на практичних (семінарських) заняттях

Оцінювання знань студента на практичних (семінарських) заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою за такими критеріями:

1. Розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблеми, що розглядається;
2. Ступінь засвоєння матеріалу навчальної дисципліни;
3. Ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
4. Уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язання задач, проведені розрахунків при виконанні індивідуальних завдань і завдань, що винесені на розгляд в аудиторії;
5. Логіка, структура, стиль викладу матеріалу при виступах в аудиторії, вміння обґрунтувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації і робити висновки.

При оцінюванні підготовки студента приділяють увагу не тільки якості їх виконання, але і своєчасності здачі виконаних завдань викладачеві (згідно з графіком навчального процесу).

Проміжний модульний контроль

Проміжний контроль рівня знань передбачає виявлення опанування студентом матеріалу модуля і вміння застосувати його для вирішення практичних завдань. Він проводиться у вигляді письмового контролю чи індивідуального опитування. Знання оцінюють за 5-ти бальною системою аналогічно тій, що використовується для контролю систематичного виконання самостійної роботи й активності на практичних (семінарських) заняттях.

Проведення контролю за змістовими модулями

Контроль за змістовими модулями здійснюють за такими складовими, як: лекції, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота студента. Контроль за змістовими модулями проводиться після того, як розглянуто увесь теоретичний матеріал й виконано практичні (семінарські) завдання в межах кожного з змістових модулів. Для виконання контролю за змістовими модулями використовують письмове завдання модульного контролю з дисципліни (10%) й оцінки роботи студента на практичних заняттях (10%). Приклад письмового завдання проміжного контролю наведений на рис.1.

**Письмове завдання модульного контролю з дисципліни
«Методологія та організація наукових досліджень»
за ЗМ 1.1.**

Варіант 1.

Дайте відповіді на запитання:

1. Розкрийте класифікаційні проблеми сучасної науки.
2. Охарактеризуйте структуру методології наукового дослідження, її основні різновиди.
3. Розкрийте значення термінів: «монографія», «наукова евристика», «формалізація».

Рис. 1. – Зразок письмового завдання до Змістового модуля 1.

Проведення підсумкового модуля (заліку)

Умовою допуску до складання заліку є позитивні оцінки з контролю знань за змістовими модулями, а також виконання індивідуальної роботи. Складання заліку проводиться у письмовій формі. Відповідно до програмових вимог формуються варіанти завдань.

Зразок письмового завдання для написання підсумкового модуля наведені на рис. 2.

Письмове завдання підсумкового модульного контролю з дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»

Варіант 1.

Дайте відповіді на запитання:

1. Розкрийте загальні підходи та принципи формування інформаційного забезпечення наукового дослідження.
2. Охарактеризуйте методи теоретичного рівня наукового дослідження.
3. Наведіть основні етапи підготовки кваліфікаційної (магістерської роботи).
4. Охарактеризуйте розвиток знань в епоху Середньовіччя.
5. Розкрийте значення термінів: «стаття», «наукова проблема», «аксіоматичний метод».

Рис. 2. – Зразок письмового завдання до підсумкового модульного контролю.

Залікове завдання складається з 5 запитань. Кожне запитання оцінюється за 10-ти бальною шкалою.

Оцінка 10 балів. Студент дає абсолютно правильну відповідь на запитання. Питання розкрито повністю, з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного (лекційного) й додаткового матеріалу.

Оцінка 9 балів. Студент дає в цілому правильну відповідь. Питання розкрито повністю згідно з матеріалами дисципліни, проте у відповіді допущені окремі несуттєві помилки.

Оцінка 8 балів. Студент дає в цілому правильну відповідь. Питання розкрито повністю, проте матеріал викладено з незначними похибками або без узагальнень.

Оцінка 7 балів. Студент дає в цілому правильну відповідь. Питання розкриті повністю, проте при викладенні програмного матеріалу допущені незначні помилки. Студент при відповіді демонструє тільки основні знання навчального матеріалу, що передбачені навчальною програмою, допускає несуттєві помилки.

Оцінка 6 балів. Питання розкрито неповно, допущені суттєві похибки або значні помилки.

Оцінка 5 балів. Питання розкрито неповно, допущені суттєві похибки, які впливають на зміст відповіді.

Оцінка 4 бали. Питання розкрито неповно з суттєвими помилками.

Оцінка 3 бали. На запитання подані лише визначення з відповідної теми.

Оцінка 2 бали. На запитання подані лише визначення з відповідної теми, але їх зміст неточний.

Оцінка 1 бал. Викладений матеріал не відповідає сутності питання, питання не розкрито.

У зв'язку з тим, що в університеті застосовується оцінювання знань за системою ECTS нижче надається відповідна шкала перерахунку результатів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Наука як форма пізнання світу. Сутність науки.
2. Предмет, завдання і функції науки.
3. Структура і класифікація наук.
4. Методологічна єдність і багатоманітність сучасної науки.
5. Знання Стародавнього світу. Епоха Античності.
6. Розвиток знань в Середньовіччі.
7. Революція наукового світогляду епохи Відродження.
8. Розвиток науки за Нового часу.
9. Традиційна метафізична методологія, критерії її науковості.
10. Діалектика як вчення про розвиток і спосіб філософствування.
11. Зміст та різновиди діалектики. Категорії та закони діалектики.
12. Сучасні тенденції розвитку науки.
13. Організація науки і підготовка наукових кадрів: міжнародний та вітчизняний досвід.
14. Етичні норми науки.
15. Цінності науки.
16. 16. 17. Поняття процесу наукового дослідження, його рівні, структура, класифікація та основні принципи здійснення.
17. Обґрунтування проблеми наукового дослідження.
18. Об'єкт і предмет наукового дослідження.
19. Основні форми наукового пізнання (факт, гіпотеза, закон, концепція, теорія).
20. Наукові факти та їх роль у науковому дослідженні.
21. Наукова гіпотеза.
22. Структурні елементи науки: поняття, категорії, принципи, постулати, правила, парадигми.
23. Класифікаційна проблема в сучасній науці.
24. Поняття та базові характеристики методів наукових досліджень.
25. Структура методології наукового дослідження, її основні різновиди.
26. Поняття методології та методики наукових досліджень.
27. Загальнонаукові методи.
28. Конкретно-наукові та спеціальні методи.
29. Методи соціально-економічних досліджень
30. Методологія теоретичних досліджень.
31. Основи методології досліджень емпіричного рівня.
32. Пізнавальні прийоми і форми наукових досліджень.

33. Емпіричні методи: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент.
34. Методи, які використовуються на емпіричному рівні та і на теоретичному рівнях.
35. Методи теоретичного рівня наукового пізнання.
36. Системний аналіз як загальнонауковий метод дослідження.
37. Наукове прогнозування як метод дослідження: зміст, основні види та технологія здійснення.
38. Поняття «наукова інформація» та її функції.
39. Загальні підходи та принципи формування інформаційного забезпечення наукового дослідження.
40. Роль інформації в наукових дослідженнях.
41. Суть і види науково-технічної інформації.
42. Аналіз та інтерпретація інформації.
43. Організація роботи з науковою літературою.
44. Класифікація наукових досліджень та видань.
45. Принципи збирання інформаційного матеріалу: цілеспрямованість, структурованість, вибірковість.
46. Інформаційні ресурси та технології в науковому дослідженні.
47. Математичні методи в науковому дослідженні: види та їх характеристика.
48. Вибір напрямку наукового дослідження.
49. Основні етапи проведення наукових досліджень.
50. Економічна ефективність наукового дослідження.
51. Поняття, види та етапи конкретно-економічного дослідження.
52. Поняття, функції та структура програми соціально-економічного дослідження.
53. Методологічний та методичний розділи програми дослідження.
54. Сутність та основні етапи організації наукового дослідження.
55. Наукова проблема, її постановка та формулювання.
56. Конкретизація проблеми дослідження.
57. Об'єкт і предмет дослідження.
58. Види наукових досліджень у вищому навчальному закладі (реферат, курсова, дипломна роботи, дисертація на здобуття наукового ступеня).
59. Поняття кваліфікаційної наукової роботи, особливості її структури, змісту, вимог відповідно до рівня наукового дослідження.

60. Обґрунтування теми магістерської наукової роботи, порядок її затвердження. План магістерської дипломної роботи, основні вимоги, структура, порядок затвердження.
61. Наукове керівництво магістерською науковою роботою.
62. Вимоги щодо оформлення магістерської дипломної роботи.
63. Процедури рецензування і підготовки до захисту магістерських дипломних робіт.
64. Публічний захист дипломної роботи: зміст процедури і порядок здійснення.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

БАЗОВА

1. Андрученко В.А. Методология научного познания / В.А.Андрученко, Д.В.Пивоваров. – Оренбург, 1995.
2. Арутюнов В.Х. Методология соціально - економічного пізнання: Навч. посіб. / В.Х. Арутюнов, В.М. Мішин, В.М. Свінціцький. – К.: КНЕУ, 2005. – 353 с.
3. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень / М.Т. Білуха. – К.: Вища школа, 1997. – 275 с.
4. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: Підручник для студентів економічних спеціальностей вузів / М. Т. Білуха. – К.: Держстандарт України, 1995. – 310 с.
5. Бор Н. Основы экономических исследований: Логика. Методология. Организация. Методика / Н. Бор. – М.: Знание, 1998. – 345 с.
6. Братерська-Дронь М.Т. Проблеми сучасної філософії: моральнісний аспект наукової творчості / М.Т. Братерська - Дронь // Культура народів Причорномор'я, 2004. – № 51. – С. 117 – 120.
7. Быков В.В. Научный эксперимент / В.В. Быков. – М., 1989.
8. Добров Г. М. Наука о науке / [Отв. ред. Н. В. Новиков]. – 3-е издание доп. и перераб. – К.: Наук. думка. 1998. – 304 с.
9. Довідник здобувача наукового ступеня: Зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наук. кадрів вищої кваліфікації. / [Упоряд. Ю.І. Цеков; переднє слово Р.В. Бойка]. – К. : Ред. "Бюл. ВАК України", 1999. – 64 с.
10. ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки Структура і правила оформлення.
11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3. / [Редкол.: С. В. Мочерний та ін.]. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.

12. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. / А.М. Єріна, В.Б. Захожай, Д.Л. Єрін. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 212 с.
13. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» №1977-ХІІ із змінами від 19 грудня 2006 р.
14. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: Навч. посіб. / А.В. Катренко. – Львів: Новий світ-2000, 2003. – 424 с.
15. Кодекс наукової етики (Проект). – К.: Українська федерація вчених; Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України, 2005. – 8 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: www.semynozhenko.net/ufv/files/kod_etiki.dok.
16. Комаров М.С. Основы научных исследований / М.С. Комаров. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1982. – 128 с.
17. Конверський А.Е. Основы методології та організації наукових досліджень: навч. Посіб.для студентів, курсантів, аспірантів / А.Е.Конверський. – К.: Цн. Учбової літератури, 2010. – 120 с.
17. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посіб. /О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 192 с.
18. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и порядок защиты: Практическое пособие для студентов-магистрантов / Ф.А. Кузин. – М.: Ось-85, 1997. – 304 с.
19. Лудченко А.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / А.А. Лудченко, Я.А. Лудченко, Т.А. Примак — К.: Знання, КОО, 2000. – 114 с.
20. Научная организация труда в управлении производственным коллективом: Общеотраслевые научно-методические рекомендации.– М.: Экономика, 1991. – 286 с.
21. Никифоров А.Л. Философия науки: история и методология / А.Л.Никифоров. – М., 1998.

22. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. – К.: ВПЦ "Київський університет". – 2010.
23. Основи науково-дослідної роботи: навчальний посібник для студентів, аспірантів та докторантів філософського факультету / [за ред. Конверського А.Є.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2004. – 186 с.
24. Основы научных исследований. Учебник для технических вузов. / [под ред. Кружова В.И., Попова В.В.]. – М.: Высшая школа, 1989. – 400 с.
25. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. посіб. / І.С. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003. — 116 с.
26. Переліки та форми документів, які використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників // Бюл. ВАК України, 2000. – № 2. – 48 с.
27. Положення про підготовку і захист магістерських робіт освітньої галузі “Державне управління” спеціальності “Державна служба”. – К.: Головдержслужба України, 2002.
28. Положення про підготовку та захист магістерської роботи. – Тернопіль: Економічна думка, 2002.
29. Пугач Б.Я. Античная наука / Б.Я. Пугач. – Харьков: Факт, 2004. – 92 с.
30. Сергієнко Т.І. Конфлікти у колективі і роль керівника у їх вирішенні / Т.І. Сергієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://ndu.gou.ua/portal/soc>
31. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження / С.А. Фаренік. – К., 2000.
32. Цехмістєрова Г.С. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посіб. / Г.С. Цехмістєрова. – К.: Слово, 2012. – 352 с.
33. Чорненький Я.Я. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента: Навч. посіб. / Я.Я.Чорненький, Н.В. Чорненька, С.Б. Рибак та ін. – К.: Професіонал, 2006. – 208 с.

34. Шарапов О. Д. Системний аналіз: Навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисциплін / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семьонов. – К.: КНЕУ, 2003. – 154 с.
35. Швырев В.С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании / В.С.Швырев. – М., 1978.
36. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2004. – 307 с.
37. Шестак Н.В. Роль научных школ в подготовке молодых ученых / Н.В. Шестак, С.Ю. Астанина // Труды СГУ. – Вып. 95: Гуманитарные науки. Психология и социология образования. – М., 2006. – С. 176 – 186.
38. Эко Умберто Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки: учебно-методическое пособие / [пер. с ит. Е.Костюкович]. – М.: Книжный дом "Университет", 2003. – 2 изд. – 240 с.

ДОПОМІЖНА

- 1.Баженов Л.Б. Строение и функции естественнонаучной теории / Л.Б.Баженов. – М., 1986.
- 2.Баскаков А. Я.Методология научного исследования: Учеб. пособие / А.Я.Баскаков, Н.В. Туленков. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
3. Бучинский С.Г. Науковедческий аналіз современных тенденцій и перспектив развития научной проблемы: методологические принципы исследования / С.Г. Бучинский, БЮ.К. Дупленко // Наука та наукознавство. – 1999. – № 2. – С.42-47.
4. Джелалі В.І. актуальні основи етичного кодексу вченого-винахідника, творця, інноватора, громадянина / В.І. Джелалі // Винахідник і раціоналізатор. – 2010. – № 4. – С. 27-29.
- 5.Малюга Н.М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку: Навч. посіб. / [За ред. Ф.Ф. Бутинця]. – Житомир: Рута, 2003. – 476 с.

- 6.Методичні вказівки з державної атестації студентів за спеціальністю «Менеджмент організацій» освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст та магістр денної та заочної форм навчання. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005.
- 7.Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення та захисту / І.В. Мороз. – К., 1997. – 56 с.
- 8.Ильин В. В. Теория познания. Эпистемология / В.В. Ильин. – М., 1994.
- 9.Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. Посіб. для аспірантів / [упор. С.С. Єрмаков]. – Х.: ХХІІІ, 1998. – 96 с.
10. Кундієв Ю.І. Етика в науці – реалії і вимоги / Ю.І. Кундієв // Вісник аграрної наук. – 2008. – № 10. – С. 5-8.
- 9.Програма підготовки магістрів державної служби. – К.: Головдержс- лужба України. – Тасів, 2000. – 142 с.
10. Пугач Б.Я. Наука и история / Б.Я. Пугач // Фундаментальные проблемы истории и философии. – Харьков: Факт, 2004. – С. 77-81.
- 10.Рузавин Г. И. Логика и методология научного поиска / Г.И. Рузавин. – М.: Наука, 1996. – 278 с.
11. Современная философия науки // Хрестоматія. – М. 1996.
12. Степин В.С. Теоретическое знание /В.С. Степин . – М., 2000.
13. Степин В.С. Философия науки и техники / В.С. Степин, М.А.Розов, В.Г. Горохов. – М., 1997.
14. Стеченко Д.М. Методологія наукових досліджень / Д.М. Стеченко, О.С. Чмир. – К.: Знання, 2005.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. www.mon.gov.ua. – веб-сторінка Міністерства освіти і науки України.
2. www.nbu.gov.ua. – веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського.
3. www.tnpu.edu.ua. – веб-сторінка Тернопільського Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ГЛОСАРІЙ

Абсолютне – те, що існує через себе, самостійне, безумовне за своєю суттю і безвідносно до будь-чого, незалежне, але й «досконале», «логічно завершене».

Абстрагування – прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів.

Абстракція – виділення в мисленні окремих властивостей або відношень предмета як самостійних і відносно цілісних.

Агностицизм – у теорії пізнання позиція, згідно з якою частково або повністю заперечується можливість раціонального пізнання світу.

Адекватний – відповідний, тотожний.

Академік – академічне звання дійсних членів НАН та галузевих академій України: найвище вчене звання, яке мають особи, обрані до Академій наук.

Аксиома – твердження, положення, що приймаються без доведення.

Аксиоматичний метод — спосіб побудови наукової теорії у вигляді систем постулатів (аксіом) і правил висновку (аксіоматики), що дозволяють шляхом логічної дедукції отримати підтвердження певної теорії.

Аксіологія – один із розділів філософії, що вивчає систему цінностей.

Актуальність теми – сучасність, злободенність, важливість будь-чого на даний момент і в даній ситуації для вирішення даної проблеми.

Алгоритм – система правил для розв'язування певного типу задач.

Альтруїзм – етичний принцип, що полягає в безкорисливому прагненні до діяльності на благо інших в протилежність егоїзму.

Альтернатива – вибір між двома чи кількома можливостями, що виключають одна одну.

Аморалізм – моральний принцип, за яким виправдовується зневажливе ставлення до моральних вартостей та норм життя.

Аналіз – процес розчленування цілого на його складові частини, елементи.

Аналогія — метод пізнання, заснований на перенесенні однієї або кількох характеристик із відомого явища на невідоме; форма умовиводу, коли на підставі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їхню подібність за іншими ознаками.

Анахронізм – помилкове віднесення подій чи явищ однієї епохи до іншої; застаріле, таке, що не відповідає умовам сучасності, явище, поняття, думка.

Анотація – короткий виклад змісту книги, статті тощо, часто з критичною їх оцінкою.

Античний – давньогрецький або давньоримський (культура, мистецтво, суспільний лад тощо), відповідає періоду VIII ст. до н.е. – IV ст. н.е.

Антологія – збірник вибраних творів різних авторів якогось одного жанру.

Антропогенез – процес виділення людини з природного стану і подальший розвиток під впливом суспільного життя.

Апологетика – розділ християнської теології, завданням якого є обґрунтування і захист християнського віровчення.

Апорія – суперечність в міркуванні, яка здається непереборною.

Апостеріорі – в теорії пізнання знання, що набувається через досвід.

Апріорі – в теорії пізнання знання, що наявні в свідомості й пердують досвіду.

Аналіз – розчленування цілого на складові частини (сторони, ознаки, властивості, відносин) з метою їх детального вивчення.

Аналогія – міркування, в яких із подібності двох об'єктів за окремими ознаками робиться висновок про їх подібність і по інших ознаках. Використовується при висуненні гіпотез, дає поштовх до висловлювання припущень.

Анкетування – один із засобів письмового опитування значної кількості респондентів за повною схемою анкети або опитувального листа.

Анотація – короткі відомості про книгу, статтю, монографію.

Апорія – суперечність в міркуванні, яка здається непереборною.

Аспект – точка зору, за якою розглядається об'єкт дослідження.

Аспектація – пошук оптимального вигляду наукової роботи.

Аргумент – підстава, доказ, що наводяться для обґрунтування істинності думки

Атман – у давньоіндійській філософії світова душа як основа всіх речей.

Афоризм – думка, висловлена коротко, стисло, влучно, що стала самостійним виразом.

Біосфера – єдність земної кори, гідросфери та атмосфери, населених живими організмами

Біхевіоризм – напрям у психології, який визнає своїм предметом не свідомість людей, а їх поведінку як реакцію на зовнішні подразнення.

Богослов'я – теорія релігії, система знань, спрямована на теоретичне обґрунтування, тлумачення та виправдання релігійних вчень та догматів.

Буття – категорія філософії, в якій відображено спільну всім речам властивість бути; існування, що передує всім можливим його формам.

Валідність – критерії оцінки якості тексту.

Верифікація – перевірка, емпіричне підтвердження теоретичних положень науки шляхом співставлення їх з об'єктом дослідження, даними відчуття та експерименту, це повторюваність результату дослідження.

Визначення – логічна дія, за допомогою якої об'єкт повинен відрізнитися від інших шляхом встановлення його специфічних і типових ознак чи такого розкриття змісту терміна, яке позначає даний об'єкт і замінює опис його властивостей.

Вимірювання —процедура визначення числового значення деякої величини засобом одиниці виміру. Вимірювання передбачає об'єкт, одиницю вимірювання (еталонний об'єкт), прилади, методи вимірювання, спостерігача.

Висловлювання — думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною чи помилковою.

Висновок — остаточна думка про що-небудь, логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань, наукового дослідження або розгляду певних фактів.

Відкрита система — система, доступна для проникнення в неї потоків речовин, енергії, інформації.

Відродження – епоха, що характеризується соціальним та духовним рухом у Європі XIV – XVI ст., спрямованим на відродження античної культури, відкинення культури Середньовіччя.

Всесвіт – весь навколишній світ, нескінченний у просторі і часі, різноманітний у формах і проявах.

Гармонія – впорядкованість та узгодженість зв'язків між складовими елементами і частинами і цілим.

Гедонізм – філософсько-етичне вчення, згідно з яким найвищим благом і метою життя людини є насолода.

Генезис – поняття, що відображає виникнення, походження і закономірний розвиток явищ.

Географічне середовище – природні умови, що становлять основу існування і розвитку суспільства.

Герменевтика – один із напрямів філософії, основним методом якого є тлумачення текстів.

Гіпотеза — наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично.

Гносеологія – теорія пізнання.

Гомогенний – однорідний за складом.

Гуманізм – система поглядів, згідно з якими вищою цінністю проголошується людина та її право на свободу, щастя й розвиток і прояв своїх здібностей; ідейний напрям культури епохи Відродження.

Гуманітарний – такий, що стосується людського суспільства, людини, її культури.

Дедукція — метод пізнання, заснований на умовиводах від загального до часткового (особливого).

Детермінізм — вчення про всезагальний об'єктивний закономірний взаємозв'язок і причинну зумовленість явищ соціоприродного середовища.

Дефініція – логічне визначення змісту певного поняття.

Дискурс — організація мовної діяльності (писемної, усної), яка пов'язана з певною проблематикою.

Діалектика – наука про загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення, внутрішнім джерелом яких є єдність і боротьба протилежностей; складність і багатоманітність форм, суперечливість розвитку.

Діалектичний метод – філософський метод, який полягає у визнанні загального зв'язку і розвитку явищ, джерелом яких є суперечності.

Догма – положення, що приймається на віру як незаперечна, вічна істина для всіх часів та історичних епох.

Догматизм — спосіб мислення, за яким певне вчення або положення вважають істиною, не враховуючи конкретних умов життя.

Догматизм – мислення застиглими, незмінними формулами, що спирається на догми.

Доктрина – наукова або філософська теорія, політична система; керівний теоретичний чи політичний принцип.

Дуалізм – принцип світоглядно-філософського пояснення сутності світу, що визнає два незалежних начала в його основі – дух і матерію, ідеальне і матеріальне.

Дух – нетілесне начало; здатність людини або групи людей до діяльності на основі свідомості та волі.

Еволюціонізм – учення, згідно з яким природа розвивається без різних якісних змін, поступово й неперервно.

Еволюція – одна з форм руху, розвитку у природі й суспільстві – безперервна, поступова кількісна зміна, на відміну від революції – докорінної зміни, переходу одного з якісного стану в інший.

Евристика – наука про творче мислення людини, психічні процеси розв'язання яких-небудь завдань, пошуку інформації.

Екзогенний – зумовлений зовнішніми причинами.

Еклектика – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, стилів; еклектик довільно вибирає з різних систем ті несумісні положення, які йому хотілося б зберегти або обґрунтувати.

Експеримент — метод пізнання об'єктивної дійсності завдяки науково організованому дослідженню, ініціюванню процесів, явищ.

Емпіризм – напрям у теорії пізнання, що надає перевагу чуттєвому досвіду перед теоретичними дослідженнями та узагальненнями.

Ендогенний – внутрішнього походження, викликаний внутрішніми причинами.

Епістемологія — теорія пізнання. Розділ філософії, в якому вивчаються закономірності й можливості пізнання, відношення знання до відчуттів, уявлень, понять об'єктивної реальності, досліджуються ступені й форми процесу пізнання, умови і критерії його достовірності й істинності.

Естетика – філософська наука про закономірності художнього освоєння дійсності, про природу мистецтва та його соціальну роль.

Естетична свідомість – форма суспільної свідомості, через яку здійснюється художнє освоєння дійсності, відображаються і виражаються естетичні почуття, оцінки, смаки тощо.

Етика – наука про суть, походження і розвиток моралі; сукупність принципів і норм поведінки, узвичаєних у певному суспільному середовищі або професійній групі.

Етимологія – розділ мовознавства, що вивчає походження слів.

Євгеніка – напрям у генетиці, завданням якого є покращення спадкових якостей майбутніх поколінь.

Закон — необхідне, суттєве, стале співвідношення, що повторюється між окремими явищами.

Закон – філософська категорія для позначення істотного, сталого, повторюваного, спільного для зв'язків між предметами і явищами.

Збірник – це видання, яке складається із окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей.

Ідеалізація – наділення когось або чогось властивостями, які відповідають ідеалові; логічна модель теоретичного об'єкта.

Ідеалізм – філософський напрям, який на противагу матеріалізму вважає ідею, свідомість, дух первинними, а природу, буття, матерію їх похідними.

Ідентифікація – уподібнення, встановлення тотожності об'єктів за певними ознаками.

Ідентичність – подібність, рівнозначність, тотожність предметів, явищ і понять.

Ідеологія – система поглядів та ідей, у яких усвідомлюються та оцінюються проблеми суспільного життя, а також цілі соціальної діяльності.

Ідея — форма відображення зовнішнього світу, що охоплює цілі й перспективи його пізнання і практичного перетворення.

Ілюзія – омана, хибне, спотворене відображення дійсності й побудовані на цьому нездійсненні мрії та бажання.

Індукція — метод пізнання, згідно з яким на основі висновків про часткове роблять висновки про загальне.

Інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; процес зближення чого-небудь.

Ірраціоналізм – філософське вчення, згідно з яким розумові як основному виду пізнання протиставляються інстинкт, віра, інтуїція.

Ірреальне – нереальне, те, що існує в уяві, мисленні, а не в дійсності.

Історизм – принцип наукового пізнання, згідно з яким процеси дійсності розглядаються в їхньому закономірному історичному розвитку.

Категорія – універсальна форма мислення, в якій відображено загальні закони, властивості й відношення природних і духовних явищ.

Композиція наукової роботи — послідовність розташування її частин: основного тексту (глав і параграфів), довідково-супроводжувального апарату.

Конгрес — найвищий орган деяких міжнародних організацій; з'їзд, збори, нарада з широким представництвом, переважно міжнародного характеру.

Компіляція – наукова праця, яка розроблена на основі запозичених в інших авторів матеріалів без самостійного їх дослідження та обробки.

Консерватизм – прихильність до всього старого, до існуючих традицій і порядків; ворожість до нового, передового в політичному житті, в науці, літературі тощо.

Конспект — короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо.

Константа – постійна, незмінна величина.

Конфлікт – крайнє загострення суперечностей, що призводить до ускладнень або гострої боротьби.

Концепція – узагальнена система поглядів на предмети і явища і їх тлумачення, основна ідея будь-якої теорії.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, основним змістом яких є вищі досягнення людини і суспільства та їх творче втілення в результатах діяльності.

Культурні цінності – це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України. До них, зокрема, належать: оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва; предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва; предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок; складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва; старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції; манускрипти та

інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції; унікальні та рідкісні музичні інструменти; різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність; поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування; зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність; рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології.

Лаконізм – коротке, стисле вираження думки, ідеї, задуму; за переказами, спартанці – мешканці давньогрецької Спарти (інша назва – Лаконія) – уславилися чіткістю і стислістю мовлення

Логіка – наука про закони, форми, прийоми та засоби мислення, спрямовані на пізнання та досягнення істини; розумність, внутрішня закономірність, правильність, послідовність.

Магістерська робота — самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння кваліфікації.

Матеріалізм – філософський напрям, який вважає, що світ за своєю природою матеріальний, що матерія існує сама по собі, поза й незалежно від свідомості, що матерія, буття є первинним, а свідомість, мислення – вторинним, похідним, а світ і його закономірності пізнаванні.

Матерія – спільна нестворювана і незнищенна основа всіх речей, їх змін і форм, що здійснюється самочинно поза людською свідомістю.

Метафізика – вчення про перші сутності, вищі первні всього суцього, що недоступні досвідному знанню, а відкриваються лише розумові або інтуїції.

Метод — спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності; спосіб певним чином організованої людської діяльності.

Методика – функціональний набір методів, спрямованих на вирішення певної наукової проблеми.

Методологія — вчення про способи організації і побудови теоретичної й практичної діяльності людини; найвищий рівень узагальнення та дослідження методів наукових досліджень.

Методологія науки — вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання.

Мислення – вища форма цілеспрямованого й узагальненого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, а також у творенні нових ідей і програмуванні дій.

Міф – історично перша форма світоглядного відображення світу, що ґрунтується на оповідях і переказах і характеризується синкретичною єдністю художньо-образного, морального та пізнавального і практичного освоєння дійсності.

Модальність — категорія, що позначає різні види відношень висловлювань до дійсності, а також відношення того, хто говорить, до висловлювань.

Моделювання – спосіб дослідження об'єктів пізнання шляхом вивчення їх моделей.

Моделювання — метод наукового пізнання явищ і процесів, який ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригінала) подібним на нього (моделлю).

Модель – у методології науки аналог певного фрагмента природної чи соціальної реальності; виступає в дослідженні як замітник або представник предмета, явища системи

Модернізм – світоглядно-мистецький напрям ХХ ст., що ґрунтується на запереченні методів, зразків, норм класичного мистецтва, утвердженні суб'єктивізму і формалізму.

Мораль – система поглядів і уявлень, сукупність норм і правил, які визначають поведінку людей, їхні обов'язки стосовно суспільства і одне одного.

Монографія — це наукова праця, опублікована у вигляді книги з поглибленим вивченням однієї або декількох (тісно пов'язаних між собою) проблем.

Моральна свідомість – форма суспільної свідомості, що ґрунтується на усталеній системі моральних норм, оцінок і принципів і відображає моральні відносини.

Мотив – термін у психології, яким позначається спонукальна причина до дії і вчинків.

Навички – певні дії людини, що доведені до автоматизму внаслідок багаторазового повторення і не потребують свідомого керування кожним елементом структури таких дій

Натуралізм – погляд на світ, згідно з яким природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення, в тому числі соціальних та моральних явищ.

Наука — сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості.

Науковий напрям — сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі науки.

Наукова проблема — конкретне питання, яке виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання, чи спосіб, за допомогою якого можна здобути відсутні знання, невідомий.

Наукова стаття — вид наукової публікації, яка описує дослідження чи групу досліджень, пов'язаних однією темою, та виконана її науковими авторами. Наукові статті публікуються у періодичних наукових журналах або в неперіодичних збірниках наукових робіт. Наукова стаття є одним з найбільш поширених способів публікації наукових результатів.

Наукова школа – неформальна творча співдружність в межах будь-якого наукового напрямку висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів.

Науковий факт — складова наукового знання, що відображає об'єктивні властивості речей та процесів, на основі яких визначають закономірності явищ, вибудовують теорії, формулюють закони.

Наукознавство – розділ науки, який вивчає закономірності її функціонування і розвитку, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодію науки з іншими сферами матеріального і духовного життя суспільства.

Наукометрія – галузь наукознавства, яка займається статистичними дослідженнями структури і динаміки наукової інформації.

Науково-технічний прогрес – цілісний взаємозумовлений поступ науки і техніки, що ґрунтується на широкому пізнанні та застосуванні зовнішніх сил і закономірностей природи.

Нігілізм – світоглядно-філософська позиція, що ґрунтується на запереченні культурних цінностей, релігійних і моральних норм, історичного минулого.

Ноосфера – оболонка Землі, що охоплена розумною діяльністю людини

Об'єкт – предмет, що є частиною зовнішнього матеріального світу; предмет пізнання, діяльності людини.

Об'єкт дослідження – процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження.

Об'єктивна істина – в теорії пізнання такий зміст людських знань, який не залежить від волі та бажань суб'єкта

Об'єктивний – такий, що існує поза свідомістю та незалежно від неї;

Об'єктивний ідеалізм – один із напрямів філософії, що визнає первинність духу (ідеї) щодо матеріального світу.

Одиничне – поняття, яким фіксуються окремі речі, явища і події, що визначаються просторово-часовими межами та індивідуальними якостями

Ойкумена – заселена, освоєна людиною частина земної кулі.

Онтологія — вчення про буття, яке досліджує загальні основи, принципи буття, його структуру і закономірності.

Оратор – особа, що виступає із промовою на зібранні; красномовна людина, що має талант виступати перед широким загалом

Організація – внутрішня впорядкованість, узгодженість у взаємодії диференційованих і водночас автономних частин цілого; об'єднання людей, що реалізують певну програму і діють за визначеними правилами і процедурами

Пам'ять – здатність до відтворення минулих вражень і досвіду, інформації про зовнішній світ і внутрішній стан для подальшого використання в перебігу життєдіяльності

Пантеїзм – філософське вчення, що ототожнює Бога і світ, розчиняє Бога у світі (природі).

Парадигма — система творчих методологічних й аксіологічних (ціннісних) установок, які беруться за зразок для вирішення наукових завдань.

Парадигма – теорія або модель постановки проблем, що виступає як зразок у розв'язанні послідовних завдань у процесі наукового дослідження.

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення явищ зовнішнього світу і внутрішнього життя, процес нагромадження знань.

План — система взаємопов'язаних завдань, що визначають строки, порядок і послідовність виконання програм, окремих робіт, операцій; порядок, послідовність викладу матеріалу.

Полеве дослідження – збір та первинна систематизація зібраного матеріалу на «полі звичного місця перебування» досліджуваного явища (напр. етнографічні дослідження – в общині тубільців, соціологічні – у місці дислокації респондентів).

Плюралізм — філософська концепція, за якою буття утворене множиною самостійних, рівнозначних сутностей.

Поняття – думка, що відображає в узагальненій формі предмети і явища через виділення їх спільних і специфічних ознак

Поняття — форма мислення, що забезпечує пізнання сутності явищ, процесів, узагальнення їх ознак.

Порівняння — метод пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні параметри між процесами, явищами, об'єктами.

Пояснення — з'ясування особливостей ситуації, розкриття мотивів, причин певних процесів, явищ, подій.

Принцип — це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне. У науці – принципами є загальні вимоги до побудови теорії, сформульовані як те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення.

Праксеологія – система знань і практичних рекомендацій з метою раціональної організації різноманітних видів діяльності людини та створення їх оптимальних моделей; теорія практики.

Практика – протилежний теорії спосіб освоєння світу з метою його предметного перетворення; переведення суб'єктивного в площину об'єктивного

Праця – специфічно людський спосіб цілеспрямованого, опосередкованого предметними і духовними засобами перетворення зовнішнього світу з метою задоволення потреб

Принцип — вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань.

Проблема – складне теоретичне або практичне питання, що потребує поглибленого дослідження і розв'язання

Прогнозування – спеціальне наукове дослідження конкурентних перспектив розвитку будь-якого явища; процес наукового передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого й сучасного, систематична, науково-обґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі.

Прогрес – напрям розвитку, що характеризується переходом від нижчого до вищого, від менш організованого до більш організованого, досконалого.

Раціоналізм – філософський напрям, що вважає розум єдиним джерелом і критерієм пізнання.

Революція – глибокі якісні зміни в розвитку яких-небудь явищ природи, суспільства чи пізнання.

Регрес – перехід від вищих форм поступу до нижчих, рух назад, зміни на гірше.

Резюме – короткий вичерпний виклад відомостей різного характеру у лаконічній формі.

Релятивізм – методологічний принцип, який полягає в абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання, а також моральних норм і принципів.

Реферат — доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.

Риторика – ораторське мистецтво, наука про красномовство, що вивчає способи побудови мовлення з метою переконання слухачів й досягнення естетично-емоційного ефекту.

Розум – вища форма творчої інтелектуальної діяльності, що полягає в усвідомленому оперуванні поняттями і опирається на розкриття їхньої природи і змісту.

Самостійна робота — навчальна діяльність студента, спрямована на вивчення і оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача.

Свідомість – вищий рівень психічної активності людини як соціальної істоти; цілеспрямоване і творче відображення об'єктивної дійсності у формі образів й понять.

Світ – універсальна предметність, що протистоїть людині, стосовно якої людина визначається як суб'єкт, що створює власний духовний світ.

Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона осмислює й оцінює своє ставлення до світу і визначає своє призначення і місце в ньому.

Симпозіум — нарада, наукова конференція фахівців одного профілю з певного наукового питання, що має, як правило, міжрегіональний рівень.

Синкретизм – злитність, нерозчленованість, що характеризує первісний, нерозвинутий стан чого-небудь

Синтез — об'єднання раніше виокремлених частин у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються.

Система – сукупність елементів, що перебувають у взаємних зв'язках співвідпорядкування й координації і складають певну цілісність

Системний підхід – напрям у методології соціально-наукового пізнання, що ґрунтується на дослідженні об'єктів як систем

Спостереження — метод пізнання дійсності, який ґрунтується на безпосередньому сприйнятті процесів, явищ, об'єктів за допомогою органів чуття, без втручання в їх буття дослідника.

Спостереження – свідоме й цілеспрямоване сприйняття, зумовлене завданнями пізнання й діяльності

Стереотип – звичний, усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття й оцінки соціальних об'єктів та явищ

Структура – взаєморозміщення й зв'язок складових частин чого-небудь; внутрішня будова чого-небудь.

Структурно-функціональний аналіз – один із принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення.

Суб'єкт – носій предметно-практичної й духовної діяльності, джерело активності й творчості, спрямованих на об'єкт.

Суб'єктивізм – світоглядна позиція, що абсолютизує роль суб'єкта й недооцінює об'єктивні закономірності в розвитку світу та його освоєнні.

Субстанція – незмінна основа всього існуючого, протилежна всьому мінливому й випадковому; матерія, природа.

Судження — розумовий акт, що реалізує ставлення мовця до змісту висловлюваного.

Сцієнтизм — абсолютизація ролі науки, зокрема домінування природничих наук у культурі, духовному житті суспільства.

Творчість – продуктивна діяльність, що здатна породжувати щось якісно нове у матеріальній і духовній сферах.

Теза — коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення тощо.

Телеологія — ідеалістичне вчення, яке визнає наявність мети в процесах і явищах природи.

Тема — наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Теорія — система достовірних знань про дійсність, яка описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної галузі.

Теорія пізнання (гносеологія, епістемологія) – розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, його закономірностей та можливостей, відношення знання до реальності тощо

Теорія цінностей (аксіологія) – філософське вчення про природу цінностей, їх місце і взаємозв'язки в реальності та структурі ціннісного світу людини.

Термін – слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя.

Толерантність – терпимість до чужих думок, вірувань, переконань.

Тотальність – повнота, всезагальність, всеохопність, всеосяжність усіх сторін предмета (дійсності)

Традиція – відносно стійкі утворення соціальної та культурної спадщини, що передаються і зберігаються від покоління до покоління

Тривіальний – звичайний, буденний, заяложений, неоригінальний

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в спрямованості та зосередженості на певних об'єктах.

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального, або від менш загального до більш загального.

Умовивід – спосіб логічного зв'язку висловлювань, за допомогою якого з наявних тверджень (засновків) можна одержати нове твердження (висновок)

Унітарний – об'єднаний, єдиний, який становить єдине ціле; спрямований на об'єднання, єдність, цілісність.

Уніфікація – приведення до єдиної форми чи системи

Утопія – фантазія, мрія, що не ґрунтується на науковому вивченні закономірностей розвитку суспільства, немає реальних підстав для здійснення.

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок, на основі її попереднього досвіду. Особливим видом уяви є мрія.

Уявлення – здатність пам'яті до створення образу раніше сприйнятого предмета; форма чуттєвого відображення у вигляді наочно-образного знання.

Факт – це фіксація певного стану об'єкта чи процесу. Факти стають складовою частиною наукових знань, коли їх систематизовано та узагальнено.

Філософія – один із типів світогляду, теоретичне осмислення людиною свого ставлення до світу, виражене у формі ідей, принципів, категорій.

Формалізація – метод, що полягає в заміні всіх змістовних термінів символами (числові значення, знакові системи, піктограми, одиниці виміру величин тощо).

Фундаментальні дослідження – дослідження, спрямовані на пізнання законів, що управляють поведінкою і взаємодією базисних структур природи, суспільства чи мислення без конкретного їх використання.

Цивілізація – ступінь розвитку матеріальної та духовної культури, суспільного розвитку в цілому.

Цитата — буквально відтворені фрагменти чужої промови чи статті для підтвердження власного погляду, полеміки з цитованим автором.

Час – категорія, що позначає притаманну матерії, окремим її речам і проявам, а також духовним явищам і внутрішнім станам людини, зміну, що характеризується послідовністю, тривалістю, інтенсивністю.

Член-кореспондент – академічне звання, що надається вченому, обраному до складу академічних наук.

Частина – вираження органічного складника цілого, що містить у собі індивідуальні властивості, а також цілого, до якого він належить.

Явище – категорія, що позначає зовнішні властивості, процеси і зв'язки предмета, що пізнаються шляхом безпосереднього живого споглядання.

Якість – категорія, що позначає притаманну речам специфічну визначеність, яка тотожна з їхнім буттям і відрізняє їх від інших речей.

– ДЛЯ НОТАТОК –

